

VESNA TUDJINA

**MARKO ANTUN DE DOMINIS – PREVRTLJIV ILI
DOSLJEDAN**

Vesna Tadjina
Zavod za povijesne i društvene znanosti
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
Odsjek za povijesne znanosti
Strossmayerov trg 2
HR 10000 Zagreb

UDK: 26/27
929 Dominis, M. A.
Pregledni članak
Ur.: 2014-12-12

Neki stavovi uvriježeni kao znanje o Dominisu, često su rezultat preuzimanja davno stvorenih predrasuda. Takvo usvojeno mišljenje da je bio prevrtljiv, da je stalno bježao, da je često mijenjao mišljenje, te na kraju života ponovno sve svoje teze opovrgnuo, trebalo bi podvrgnuti ozbiljnoj reviziji, jer čini se da je bilo upravo suprotno. Izgleda da se zaključci o Dominisu nisu zasnivali na njegovim napisanim stavovima, a još manje na cjelini njegova djelovanja, već su najčešće rezultatom proizvoljne interpretacije njegova dramatičnog životopisa. Međutim, ako se Dominisov značaj gleda kroz njegovu osnovnu ideju – ideju ujedinjenja svih kršćanskih crkava, koju je u nastojanju njezina provođenja u djelo često morao prilagođavati raznim situacijama, zaoštravati ili ublažavati, može se vidjeti da je u osnovi nije mijenjao i usprkos svemu dosljedno slijedio čitavog života.

Cljučne riječi: Dominis, životopis, prevrtljivost, dosljednost, jedinstvo kršćanskih crkava

U historiografiji, našoj i inozemnoj, pa čak i u suvremenoj recepciji Marka Antuna de Dominisa, senjskog biskupa, splitskog nadbiskupa, dekana windsorskog, prevladava mišljenje da je često mijenjao stavove, da je bio slaboga karaktera, prevrtljiv i častohlepan, da je stalno nekamo bježao i da je na kraju života sve svoje teze opovrgnuo. Čini se da takvi zaključci o Dominisu uglavnom nisu zasnivani na njegovim napisanim stavovima, a još manje na cjelini njegova djelovanja, već su najčešće rezultat proizvoljne interpretacije njegova dramatičnog životopisa. Međutim, analizom istog životopisa moguće je doći do posve suprotnih zaključaka. Najdiskutabilniji potez u njegovu životu jest njegov odlazak u Englesku, koji je u historiografiji uglavnom objašnjavan bijegom,

odnosno pukim spašavanjem života pred Inkvizicijom ili njegovim priklanjanjem protestantizmu.

Da se radilo o bijegu, Dominis se mogao zaustaviti u nekoj bližoj, na primjer Njemačkoj, protestantskoj zemlji. Međutim, bila je to svrhovita i dugo pripremana akcija,¹ u kojoj je odabrao baš Englesku, jer je njezinu Crkvu² smatrao najprikladnijom za početak realizacije njegove osnovne ideje o ponovnom jedinstvu razjedinjenih kršćanskih crkava. U pismu anglikanskom biskupu Josephu Hallu, Dominis jasno iznosi svoje namjere: "... *Moj boravak u Engleskoj ... uvijek mi je bio sredstvo, cilj nikad ... Htio sam upoznati uzroke neslaganja, da mi se potpuno razjasni na čijoj je strani krivnja za raskol, kao što spoznavši vrstu bolesti lakše spoznajemo lijekove koje treba primijeniti.*"³

Isto tako nema potvrde o njegovom priklanjanju protestantizmu. Dominis je u Engleskoj uvijek nastupao i u svakoj prilici isticao da je on katolički biskup i nije odustajao od svog nadbiskupskog poslanja,⁴ ni onda kad mu je to stvaralo velike neprilike.⁵ Propovijedi je u Londonu uvijek održavao u Mercers' Chapel, tada zvanoj "talijanska crkva", što bi moglo značiti katolička – koliko je to u tadašnjoj Engleskoj bilo moguće.

Svoju pripadnost katoličkoj crkvi Dominis jasno iznosi u VII. knjizi *De republica ecclesiastica*: "*Za mene je izvjesno to da je crkva katolička svugdje i*

---

¹ Već 1614. godine započinju pripreme za Dominisov put u Englesku, koje je vodio Sir Dudley Carleton, engleski veleposlanik u Veneciji. The National Archives (London): NA, S.P. Venice, vol. 16, f. 2-2' (15. svibnja 1614.); NA, S.P. Venice, vol. 16, f. 40-40' (30. svibnja 1614.); NA, S.P. Venice, vol. 17, f. 72-76 (7. rujna 1614.); NA, S.P. Venice, vol. 18, f. 38-38' (11. studenog 1614.); NA, S.P. James I., vol. 78, f. 72 (15. prosinca 1614.); NA, S.P. Venice, vol. 18, f. 248 (20. siječnja 1615.); NA, S.P. Venice, vol. 18, f. 249-249' (30. siječnja 1615. – pogrešno datirano u 3. veljače, a piše: III. Cal. Febr.); NA, S.P. James I., vol. 80, f. 29 (16. veljače 1615.). Vidi: V. GAMULIN, 1983, 197-218.

² Anglikanska je crkva ostala najbliža Rimokatoličkoj, ostavši striktno latinske tradicije, jer su uzorci njezina odcjepljenja prvenstveno političke prirode i uglavnom se svode na nesuglasje oko dosega papinske vlasti.

³ M. A. DE DOMINIS, 2002., 160-161; *De pace religionis Marci Antonii de Dominis Spalatensis archiepiscopi...*, 1666., 2-3: "mea in Anglia commoratio, medium mihi semper fuere, numquam finis ... Dissensionum causas cognoscere volui, ut culpa Shismatis, quia ex parte esset, mihi plene innotesceret; ut morbo cognitorem adhibenda facilius cognoscerentur."

⁴ Istraživanja u Britanskom državnom arhivu (The National Archives, State Papers) pokazuju da je u svim dokumentima kao takav tituliran i da se uvijek potpisivao kao splitski nadbiskup, pa i onda kada je postao dekan windsorski.

⁵ George Calvert (1580.-1632.), Baron Baltimore, državni sekretar u razdoblju 1619.-1624., bio je pokušao u lipnju 1621. Dominisu oduzeti položaj windsorskog dekana, dokazujući da je njegovo imenovanje neregularno, jer je bio posvećen samo kao katolički biskup, a ne i anglikanski, što samo još jedan pokazatelj da nije prešao na anglikansku vjeru (The National Archives, S. P. James I., vol. 121, f. 90, f. 181).

*zato ne sumnjam da onaj koji poriče da je svugdje, u stvari nije nigdje jer nije u katoličkoj crkvi."*⁶

Uvjerенost u ispravnost vlastitог zadatka, dovođila ga je u neizbježne konflikte, ali ujedno i uspješno promicala u hijerarhiji postojećih sustava. Stavivši se u službu ideje, Dominisu su bile potrebne što više, po mogućnosti i najviše pozicije, jer su mu one omogućavale popularizaciju svojih ideja u javnosti, što se često naziva njegovim častohlepljem i pribavlja mu neprijatelje. Ali, svatko tko želi mijenjati svijet oko sebe nailazi na nerazumijevanje i snažan otpor gotovo uvijek i u svakoj okolini.

Raznovrsne su okolnosti uvjetovale da se od njegovih ideja u Engleskoj razumijevalo zapravo samo ono što je trenutnoj politici odgovaralo,⁷ a uglavnom se svodilo na kritiku Papinog primata. Od Dominisovih se ideja prihvaćalo samo ono što se željelo čuti, a da ga se pri tom nije ni pokušalo zapravo shvatiti. Ipak je u Engleskoj u svojem naumu imao i poneki uspjeh, od kojeg je možda najznačajniji rezultat pismo engleskog prijestolonasljednika Charlesa papi Grguru XV.,⁸ u kojem je napisao: "*Ako svi vjerujemo u nedjeljivo Trojstvo i jednoga Krista raspetoga, tada ćemo se naći ujedineni u istoj vjeri i u jednoj te istoj crkvi.*"⁹ Ustoličenje pape Grgura XV., koji je i sam bio sklon ponovnom ujedinjenju crkava, sigurno je imalo utjecaja na Dominisovu odluku da se vrati u Rim. Zaključivši da je za mogućnost realizacije ideje o ujedinjenju u danom trenutku svrsishodnije da bude u Rimu, Dominis je zatražio od Kralja dozvolu za odlazak.

I tada je njegovoj vrtoglavoj engleskoj karijeri uslijedio još vrtoglaviji pad, jer su ga zapravo slabo slušali. Engleskom je kralju Dominis bio dobrodošao kao argument na njegovoj strani, protiv autokratskog primata Pape, i nije razumio njegovu želju za povratkom. Poslavši komisiju da ispita njegove stavove, te

---

⁶ Dominis: *De republica ecclesiastica*, 1618-22; lib. VII, cap. XII, 134: "Mihi vero illud certum est, Ecclesiam Catholicam esse ubique, ac propterea non dubito eum qui ubique esse recusset, vere nusquam esse, quia in Ecclesia Catholica is non est."

⁷ Na primjer, Dominis je bio dobrodošla podrška s katoličke strane u aktualnim diplomatskim pregovorima oko englesko-španjolskog kraljevskog braka. Pregovori su se vodili oko sklapanja braka između engleskog prijestolonasljednika Charlesa i španjolske infantkinje Marije Ane, kćeri španjolskog kralja Filipa III. (koja se kasnije 1631. godine udala za cara Ferdinanda III. Habsburškog), a koji su propali 1623. godine, prilikom posjete prijestolonasljednika Charlesa Španjolskoj, uglavnom zbog "arogancije" (*Enc. Britanica*) njegova pratioca Buckinghama. Kralj Charles I. oženio se 1625. godine francuskom princezom Henriettom Marijom, sestrom Louisa XIII.

⁸ Papa Grgur XV. (1621.–1623.) – Alessandro Ludovisi, bio je na stolici sv. Petra samo dvadeset mjeseci, ali je, kako tvrdi natpis nad njegovim grobom, "svaki mjesec njegovog pontifikata vrijedio pet godina" (J. MERCIER, 2001, 233).

⁹ Na ist. mj.

Sl. 1. Portret Marka Antuna de Dominisa, autora Willema Jacobsa Delffija (prema M. J. Miereveltu), Hrvatski državni arhiv, Zagreb, bakrorez

nakon što je Dominis eksplicitno izrazio i nepokolebljivo ustrajao u svojim stalno ponavljanim stavovima o potrebi i mogućnosti ponovnog ujedinjenja, razljućen kralj James I. izbacuje ga iz zemlje.¹⁰ Kao što ni njegov odlazak u Englesku, tako ni povratak, nije, dakle, bio rezultat promjene njegovih stavova, već im uzroke možemo vidjeti u promjeni okolnosti vezanih uz mogućnost ostvarenja njegove osnovne ideje. Već je u prvom proglasu kojeg je objavio Dominis bio vrlo jasan: "*Od prvih sam godina svog klerikata gajio u sebi gotovo urođenu želju da vidim jedinstvo svih Kristovih crkava. Odvajanje Zapada od Istoka, Juga od Sjevera u vjerskim pitanjima nikada nisam mogao ravnodušno podnositi. Živo sam želio upoznati uzrok tako brojnih i tako velikih raskola i razmotriti bi li se mogao naći kakav put da se sve Kristove crkve združe u pravo staro jedinstvo, i gorio sam od želje da to vidim.*"¹¹

U traženju načina za postizavanje ponovnog jedinstva među kršćanskim crkvama, Dominis se vraća čistoći izvornih učenja, odnosno onim učenjima oko kojih se slažu sve kršćanske crkve. Prihvatanje zajedničkih temelja, značilo bi slogu u fundamentalnim člancima vjere, koji se očituju u simbolima i u prvim koncilima, dok bi kasnije ustanovljene vjerske istine, kao one o Papinom primatu, sakramentima, Presvetom Trojstvu, milosti, celibatu, ... (a koje su uzrok neslaganju) mogle ostati različite.

Tako je i problem autokratskog primata Pape za Dominisa rezultat otklona od izvornih učenja, zadiranja u prostor ovlasti svjetovnih vladara i uzrok raskolima, jer crkvi je u njezinoj suštini neprimjerena svjetovna vlast. Dominisov stav o neutemeljenosti Papina primata, kojeg proglašava uzurpacijom vlasti i teoretski poriče kao stranog izvornom kršćanstvu, zasniva se na Evanđelju prema kojem bi Crkva trebala biti organizirana na demokratskom principu međusobno ravnopravnih biskupa, gdje je Papa samo jedan od njih.

Njegova "*urođena želja da vidi jedinstvo svih Kristovih crkava*", urodila je promišljanjem ekleziološkog temelja za mogućnost postizanja jedinstva među kršćanskim crkvama, stvorivši od njega teologa pomirenja,¹² s političkim ciljem: "*... da se suzbiju razdori i da se kršćanskim vladarima oduzme prilika da smišljaju*

¹⁰ The National Archives, State Papers James I, vol. 128; f. 103, odnosno f. 138-138', 139, 140-140', 141-141', 142-142', 143-143', 144-144', 145-145', 146.

¹¹ *Marcus Antonius de Dominis, archiepiscopus spalatensis...*, 1616, cap. V: "Fovebam a primis meis Clericatus annis in me innatum pene desiderium videndae unionis omnium Christi Ecclesiarum separationem Occidentis ab Oriente, in rebus fidei, Austri ab Aquilone, aequo animo ferre numquam poteram; cupiebam anxie tot, tantorumque shismatum causam agnoscere, ac perspicere num posset aliqua excogitari via, omnes Christi Ecclesias ad veram antiquam unionem componendi: Idque videndi ardebam desiderio"; M. A. DE DOMINIS, 2002, 57.

¹² I. GOLUB, 1995, 189-195.

međusobna tlačenja i da pod izlikom vjere i religije remete javni mir i spokojstvo kršćanskog naroda tegobnim i doista bezbožnim ratovima, pa da radije uprave svoje sile na to da se Kristove crkve, koje jecaju pod jarmom tirana, pravih nevjernika, vrate u negdašnju slobodu."¹³

Dominis čak ni u svojem posljednjem spisu *Retractationum M. Antonii de Dominis Archiepiscopi Spalatensis, libri. X. In totidiem ipsius DE REPUBLICA ECCLESIASTICA Libros*, kojeg je uglavnom pisao zatočen u tamnici,¹⁴ očito pod pritiskom, i koji već po svojem naslovu podrazumijeva opoziv prijašnjih stavova, ne odustaje od svog osnovnog cilja, koji je slijedio cijeloga života i ponovo ističe potrebu ponovnog ujedinjenja raskolima razjedinjene Crkve. "*Svađamo se s braćom, sinovi naše majke bore se protiv nas: mi moramo njih napasti i savladati: oni su nekoć bili s nama, od nas proizašli i odvojili se, i moramo ih sebi vratiti (pozvati natrag) ili se potruditi da se svojevolutno vrate: Bili su dijelovi Crkve Kristove, zaista najplemenitiji dijelovi, a sada su krhotine odvojene od Crkve.*"¹⁵

Možda srećom, spis je ostao nedovršen i odnosi se samo na prvih devet (od dvanaest) poglavlja, i to samo prve od deset, odnosno osam objavljenih knjiga.¹⁶

Vidimo da u *Retraktacijama* Dominis nije stigao dalje od ponovnog preispitivanja utemeljenosti Petrova primata, kojeg ovdje priznaje, za razliku od stavova u *De republica ecclesiastica*. Iz opoziva prijašnjeg nijekanja Petrova primata, odnosno priznavanja Papina prvenstva među biskupima, možda bi slijedilo opovrgavanje teze o ravnopravnosti biskupa, što bi moglo

¹³ *M. A. de Dominis, archiepiscopus spatatensis...*, 1616., cap. XIII: "... et schismata comprimantur: Principibusque Christianis ansa eripiat oppressionem inter se meditandi et sub obtentu Religionis, ac fidei, publicam populi Christiani pacem et tranquillitatem, bellis importunis, ac vere inpiis, perturbandi. Sed potius eo vires suas dirigant, ut Ecclesiae Christi sub iugo tyrannorum vere infidelium gementes, in libertatem pristinam vindicentur."

¹⁴ Iako zatvoren u tvrđavi St. Angelo u Rimu, vjera je Dominisova ostala nepokolebljiva. U pismu koje je napisao nekoliko mjeseci prije smrti, analizirajući svoj položaj zatvorenika, uvjeren je u svoju nevinost, jer sve što je radio bilo je za dobrobit Crkve i istinske vjere u njezinoj čistoći (R ŠČERBE – V. TUDJINA, 2012, 231-247).

¹⁵ *Retractationum* ...: "Dissidia nobis sunt cum fratribus, filii matris nostrae pugnant contra nos: ipsi sunt nobis impugnandi, et expugnandi: nobiscum aliquando illi fuerunt, et ex nobis prodierunt (1 Ionn 2.19), a nobis recesserunt, ad nos sunt revocandi, ac ut sponte redeant nobis est enitendum. Ecclesiae Christi partes fuerunt, et partes sane nobilissimae, modo fragmenta sunt ab Ecclesia separata. Sine ipsis Ecclesia Christi vera una est, et integra, non in fragmenta discissa: mole quidem non nihil, sed venustate, sanctitate et fidei integritate nihil imminuta. Ut tamen ad molem et magnitudinem suam pristinam, perfectamque integritatem illa redeat, et optandum est nobis, et totis viribus conandum, pacate tamen, placide et moderate" (str. 10).

¹⁶ Iako *De republica ecclesiastica, libri decem*, već u naslovu spominje da se sastoji od deset knjiga, osma i deseta knjiga nikada nisu štampane.

podrazumijevati i opoziv učenja o biskupskom kolegijalitetu, odnosno, opoziv tzv. teza o episkopatu,¹⁷ koje su teološki najdalekovidnije. Ali, do toga nije došlo.

Ipak je najvažnije, da Dominis nije nikada i nigdje, pa ni u *Retraktacijama*, zaniijekao ili opozvao svoju osnovnu tezu o potrebi jedinstva svih kršćanskih crkava, već dapače i u predgovoru *Retraktacijama* na tome još uvijek insistira.

Ni na kraju života Dominisov stav da Crkvu treba reformirati nije se bitno promijenio – promijenio se možda samo put kojim bi ta promjena trebala ići (a i to silom prilike). Ideju o ujedinjenju svih kršćanskih crkava, koju je u nastojanju njezina provođenja u djelo često morao prilagođavati raznim situacijama, zaoštavati ili ublažavati, u osnovi nije mijenjao i usprkos svemu uporno i dosljedno slijedio čitavog života. Pa gdje je tu onda prevrtljivost?

Literatura

Marcus Antonius de Dominis, *archiepiscopus spalatensis, suae profectionis consilium exponit*, London, 1616.

Marcus Antonius de Dominis: *De republica ecclesiastica, libri decem*, Heidelbergae, 1618-22.

De pace religionis Marci Antonii de Dominis Spalatensis archiepiscopi. Epistola ad venerabilem virum Josephum Hallum archipresbyterum Wigorniensem. Vessantione Sequanorum, Besancon, 1666.

Retractationum M. Antonii de Dominis Archiepiscopi Spalatensis, libri. X. In totidiem ipsius DE REPUBLICA ECCLESIASTICA Libros (rukopis).

Franjo PŠENIČNJAK, De Dominisova ideja o biskupskoj kolegijalnosti, *Obnovljeni život*, 6, 1974, 490-512.

Vesna GAMULIN, Regesta dokumenata iz arhiva Public Record Office u Londonu koji su vezani uz boravak Marka Antonija de Dominisa u Engleskoj, *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Zagrebu*, 13, Zagreb, 1983, 197-218.

Ivan GOLUB, Marko Antun de Dominis i Juraj Augustin Križanić teolozi pomirenja i preteče koncila, *Bogoslovska smotra*, LXV, 2, Zagreb, 1995, 189-195.

Jacques MERCIER, *Povijest Vatikana*, Zagreb, 2001.

M. A. DE DOMINIS, *Izabrani radovi*, 1 (ur. A. Maletić), Split, 2002.

Robert ŠĆERBE – Vesna TUDJINA, Dominisovo pismo iz tamnice, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 30, Zagreb, 2012, 231-247.

Zbornik radova *Marko Antun de Dominis, splitski nadbiskup, teolog i fizičar*, Split, 2006.

---

¹⁷ F. PŠENIČNJAK, 1974, 490-512.

MARCO ANTONIO DOMINIS - CAPRICIOUS OR CONSISTENT

Summary

Some attitudes held as being knowledge about Dominis, are often the result of the assumption of long since created prejudices. Such adopted thinking that he was capricious, that he was constantly fleeing, that he frequently changed his opinion, and that at the end of his life he refuted all his theses again, should undergo a serious revision, because it seems that it was in fact the opposite. It seems that the conclusions about Dominis were not founded on his written attitudes, and even less on the entirety of his actions, but are most often the result of the arbitrary interpretation of his dramatic life story.

However, if we look at Dominis's significance through his basic idea – the idea of the unification of all Christian churches, which in the effort of its implementation into action he often had to adapt to various situations, to intensify or to tone down, it can be seen that he did not basically change it and despite everything followed it consistently the whole of his life.

Keywords: Dominis, life story, capriciousness, consistency, unity of Christian churches